Det parti, som frammanade minnena från den svunna storhetstiden i sina strävanden att komma till makten, tog till sin symbol den trekantiga karolinska hatten. Silversnusdosor i form av sådana hattar brukades som ett slags partitecken. I det sammanhanget får man utan tvivel också se de runda dosorna med Carl XII:s bild. Att en liknande dosa med en stridsscen också anknöts till krigarkonungen är därför helt förklarligt.

Det mest sannolika ifråga om den till Tekniska Museet skänkta silverdosan är, att den tillhört Christopher Polhems brorson Anders Polhammar, från vilken släkten Polheimer i rätt nedstigande led härstammar. Osannolikt är ju inte att Anders Polhammar i sin tur kan ha fått dosan av Christopher Polhem under hans sista levnadsår, men säkert är på stilhistoriska grunder att den icke kan ha tillverkats så tidigt som omkring 1716.

Som ett värdefullt släktminne kommer dosan emellertid att tillsamman med den ävenledes av Ingeniör Seth Polheimer och hans familj skänkta promenadkäpp, som tillhört Christopher Polhem, bevaras i Tekniska Museet och ganska snart bli utställd i museets Polhems-sal.

Carl Hernmarck.

P. G. von Heidekens bruksvyer.

Fru Eva von Heideken, född Liljewalch, överlämnade i okt. 1941 som gåva till Tekniska Museets arkiv 26 tuschteckningar och laveringar med motiv från de tre västmanländska bergslagsbruken Svanå, Ramnäs och Skultuna samt utförda 1811—12 av landskapsmålaren Pehr Gustaf von Heideken, f. 1781, d. 1864. Museets arkiv har visserligen förut en mycket stor samling bruksbilder, men de flesta i fotografi eller reproduktion, varför denna samling handteckningar utgör en värdefull ackvisition av för museet sällsynt slag. Landskapsmålaren Heideken är icke okänd som bruks- och bergslagsskildrare. I Jernkontorets bruksbildskatalog förekomma sju oljemålningar från Finspång 1813—17, en teckning över Axbergshammar 1813 och några målningar från Norbergs gruvor 1854. Konstnärens stilistiska utveckling är betecknande för svensk målarkonst vid övergången från 1700- till 1800-talet. Från att i sin tidiga ungdom ha varit elev till Elias Martin och målat i den gustavianska, lätta stämningen slog han vid 1800-talets början om till C. J. Fahlcrantz' tunga nyromantiska stil, som han apterade och snart drev längre än mästaren själv beträffande den mörka landskapstonen, som han gav en dragning åt blåviolett, icke alltid fördelaktig, åtminstone icke för den som önskar topografisk tydlighet i en landskapsmålning. Heideken hade 1807 blivit conducteur (intendent) vid K. Museum på Slottet, och han fick 1825 ett väl avrundat resestipendium av Konstakademien. Efter en 4-årig utlandsvistelse, varunder särskilt hans år i Rom 1827—29 blevo konstnärligt produktiva, återkom han 1829 till Stockholm, där han från 1834 verkade som lärare i teckning vid Konstakademiens skola.

De nu till Tekniska Museets arkiv skänkta bruksvyerna utgöra signifikativa prov på den 30-årige Heidekens lätta och koncisa handlag som landskapstecknare, någon tid efter det att han övergått till Fahlcrantz' skola. Bladen, i for-

matet 20,5×31 cm, återgiva en rad landskapsbilder, huvudsakligen från Svanå järnbruk i Harakers sn, Västmanlands län. Detta numera nedlagda stångjärns- och manufakturverk, som sedan 1905 äges av Surahammars Bruks AB (sedan 1917 tillhörigt ASEA), har anor från Ebba Brahes tid och tillhörde i 1800-talets början hovmarskalken Greve Knut L. Knutsson Posse (1755—1814), vilken residerade i den i en ståtlig karolinsk stil uppförda, ännu bevarade herrgårdsbyggnaden, där han bl. a. ägde ett omfattande bibliotek och en mineralsamling. Tillverkningen omfattade i två tyskhammarsmedjor framställt stångjärn — »voyage, schamploner, ord. och extra platt, långa sorter, utskeppade på tyska orter» enligt 1799 års stämpelbok — samt manufakturvaror, framför allt spik, tillverkade i räck- och spikhammare. Alla bruksbyggnaderna lågo grupperade kring forsen och bruksdammen vid Svartån. De båda stångjärnshamrarna hade renoverats omkring 1760 av Sven Rinman, som då ändrat vattenhjulen från bröstfalls- till överfallshjul, och samtidigt nybyggt spiksmedjan, allt enligt vad han berättar i sin tjänsteberättelse 1762. Rinman ger bruket berömmet att äga förutsättningar att av Norbergs torrstensmalmer erhålla »ett bland de bästa sorters järn, som här i riket för manufakturer kan tillverkas». Rinman berättar vidare om de naturhinder, som mötte honom vid de nya bruksbyggnadernas utförande: han måste spränga stenrösen och avlägsna hinder av »berg och stora stenar». Detta förhållande återspeglas på Heidekens Svanå-vyer — av de 23 teckningarna avbilda sju stycken stora stenblock, de flesta liggande i parken invid forsen och i skogen intill. Konstnären har funnit en tacksam kontrast mellan de skarpkantiga jätteblocken och den skickligt laverade skogsgrönskan kring dem. Svanå herrgård framträder på några blad, än omgiven av en mängd verkbyggnader, än sedd från Svartåns vatten. Bruksbyggnaderna återkomma på tio teckningar; smedjorna ligga med sina branta sadeltak och höga skorstenar koncentrerade kring dammbroarna och de därifrån utlöpande vattenrännorna, jämte bodar, vattensåg och kvarn. Allt är dokumentariskt noggrant skildrat beträffande de topografiska detaljerna.

Utom de 23 bilderna från Svanå bruk förekomma i samlingen två från Ramnäs (båda från forsen) och en från Skultuna, vy från dammbron upp mot bruket. Dessa äro utförda 1812, medan Svanå-vyerna äro tecknade omväxlande 1811 och 1812. Pehr Gustaf von Heideken återkom 1816 till Svanå, där han tydligen trivdes som sommargäst hos grevarna Posse, och utförde då en ny serie laveringar, liknande den förra. Denna senare samling Svanå-bruksbilder är f. n. i ägo hos en ättling till konstnären, Major Th. von Heideken, Stora Essingen, Stockholm, vilken dessutom äger en del andra Heideken-teckningar från svenska platser, bl. a. från Grinnbo i Norberg, Skorpa kvarnar, Ronneby vattenfall, Djupadal m. fl. Major von Heideken har som gåva till Tekniska Museet överlämnat en lavering från Skultuna, som på ett ypperligt sätt kompletterar den nyssnämnda av Fru von Heideken skänkta Skultunavyen. Därmed fylles ett tomrum i museets bruksbildssamling, enär Skultuna mässingsbruk förut icke varit representerat där med äldre bilder.

S. Rönnow.